

Ciència i poder: on són les dones?

MAIA CREUS

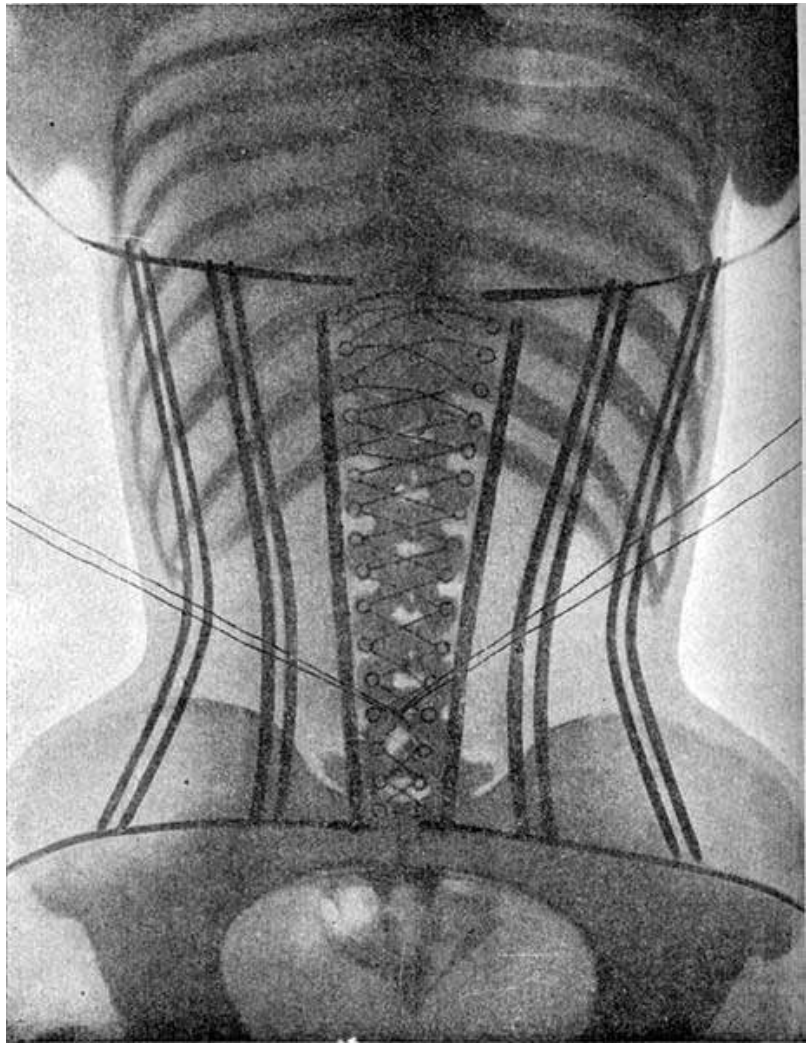
Podria semblar que en les democràcies del segle XXI i l'era de les Tecnologies del Coneixement, la diferència de gènere no hauria de constituir una marca negativa en el dret d'igualtats. I tanmateix, els estudis feministes fets des de tots els àmbits dels sabers actuals no deixen d'aportar dades demostrant que continuem vivint en un planeta malalt, on més de la meitat dels seus habitants (dones) tenen l'accés restringit al privilegi de posseir veu en els àmbits de presa de decisions del poder econòmic, social i polític. Aquesta és una realitat tan certa i flagrant que recentment fins i tot ha saltat als mitjans de comunicació massius¹.

Vivim en sistemes tecnològics, socials i econòmics altament heterogenis i en continu procés de proliferació i generació de realitats noves i distintes, però sovint també homogeneïtzadores i regressives. Un dels aspectes del triomf social d'Internet és la creixent familiaritat amb els productes de consum provinents d'aplicacions informatives, lúdiques i pedagògiques que permeten les TIC (Tecnologies de la Informació i la Comunicació). Però també és cert que aquest nou espai de llibertat creat per la nostra economia del coneixement i la nostra societat obre nous reptes de responsabilitat política en l'àmbit de l'ètica, entesa com un discurs sobre el nostre ser en un món global i tecnològicament mediat.

Què hi podem fer? Amb quines metodologies?

Si estem atents als processos de transformació en l'àmbit de la filosofia i les ciències en les darreres dècades, ens adonarem que, si bé les preguntes plantejades no admeten cap resposta concreta, almenys sí podem aspirar a una cosa: parar atenció a un creixent corrent de pensadors lúcidament crítics amb les disciplines i metodologies de les quals provenen —des de la filosofia a les ciències socials, les tecnologies del coneixement a tots els àmbits de la història— i prendre en consideració els canvis epistemològics i metodològics que ens proposen.

Precisament, aquest ha estat el tema de la nova edició del *Capsa d'Eines* organitzat pel departament de pràctiques performàtiques i estudis de la performativitat de L'Estruch. Amb el títol *Performativity Matters* com

Imatge amb raigs X d'una dona amb cotilla estreta del llibre Le Corset (1908) del metge francès Ludovic O'Followell's Le Corset // publicdomainreview.org

a marc conceptual, i guiats pel filòsof Pau Alsina, un grup de persones interessades hem pres contacte a l'entorn d'un tema de gran actualitat i, segurament, d'important transcendència en els paràmetres cognitius i ontològics dels sabers que es desenvoluparan al llarg del segle XXI.

Amb el nom *Performativity Matters*, el seminari ha abordat el gir neo-materialista en els discursos dels sabers actuals i el llançament d'una idea de gran potencialitat epistèmica. Quin és el paper de la matèria en la nostra comprensió del món? Què ens pot oferir una altra relació amb la matèria en termes socials, polítics, científics o artístics? Pot el materialisme científic contribuir en l'emergència d'un món nou, post-patriarcal, post-capitalista i postmodern? Certament, en el marc d'aquestes preguntes, la performativitat importa (*performativity matters*).

En aquest text no pretenem fer una ressenya dels continguts d'aquest seminari, sinó fer-ne una deriva cap a un terreny de reflexió dins del qual porto temps investigant. Em refereixo al concepte

¹ Dossier ES, *La Vanguardia*, Barcelona (25 maig 2013) + article dia 5 de juny.

expandit de performativitat entès com a mètode pràctico-cognitiu, des de les pràctiques artístiques a la lingüística i, recentment, fins a l'àmbit de les CTS (Ciència, Tecnologia i Societat)².

Cultura-Discurs-Materialitat

L'afirmació que al llenguatge li hem donat massa poder³ defineix molt bé el punt de ruptura que proposa el mètode cognitiu dels CTS. Si la tradició humanista, des de Plató a Descartes, ha creat una metafísica de la paraula atorgant-li el poder per representar-nos les coses i els fenòmens preexistents, l'alternativa a aquest corrent mil·lenari seria una comprensió materialista performativa de la pràctica discursiva. És a dir: enfront de la idea que la ment humana és l'única que té poder per atorgar forma al món, i d'aquesta manera fer-lo comprensible i previsible, el moviment vers alternatives de coneixement basades en una filosofia empirista i un mètode realista i performatiu de la matèria planteja un radical viratge en les relacions entre el saber i la natura.

Podríem plantejar-ho d'aquesta manera: podem estar segurs que les forces històriques humanes i socials són les úniques responsables de l'evolució del món, tal com el coneixem avui? No seria més realista baixar del pedestal antropològic i atendre els potencials dels fenòmens purament materials? Tal com alerta Karen Barad, malgrat certes evidències que demostren el contrari, preferim pensar que la natura és quelcom preexistent i separat de nosaltres; pura matèria amorfa que pren forma i vida a través de la ment humana. Com en la ciència heretada dels antics, preferim dividir metafísicament el món en dos dominis: les paraules i les coses. Una divisió segons la qual l'únic agent, l'únic potencial de canvi transformador, radicaria en l'ésser humà. Davant d'aquest relat constituït, investigacions recents, realitzades des de l'àmbit de la filosofia i la perspectiva de gènere i les CTS, estan obrint altres formes de relació entre l'humà i allò no-humà a través de nous conceptes i perspectives cognitives, com ara *intrac-cció*⁴, *agència realista*⁵, *Performativity Matters*.

2 Els *Studies of Science, Technology and Society* (STS) constitueixen un recent camp de treball des del qual es tracta d'entendre el fenomen científic-tecnològic, tant en relació als seus condicionants socials com pel que fa a les conseqüències socials i mediambientals. De caràcter interdisciplinari: estableix relacions amb la filosofia i la història de la ciència i la tecnologia, la sociologia del coneixement científic, la teoria de l'educació i l'economia del canvi tecnològic, l'enfocament general de les STS és altament crític respecte a la clàssica visió antropocèntrica, essencialista i triomfalista de la ciència i la tecnologia. Els STS defineixen avui un camp de treball ben consolidat en institucions i universitats, administracions públiques i centres educatius de nombrosos països industrialitzats.

3 Idea llançada recentment per Karen Barad, filòsofa de la ciència i feminista, per denunciar que la tradició humanista, fonamentada en una teoria de la representabilitat del món, ens ha conduït a la substitució de les coses i els fets per la seva significació construïda en el llenguatge.

4 Formulada per Karen Barad, la idea d'*intrac-ctivitat* reclama l'acceptació que no tan sols la ment humana té la capacitat de fer evolucionar el món, de produir realitat, sinó també la matèria i, per extensió, tot l'univers d'eines i objectes creats pels humans. Sense el potencial performatiu (producció de coneixement en acte) que prové i es genera dels propis objectes, eines i matèries, el coneixement humà mai no hauria assolit el seu estadi actual.

5 Segons Karen Barad, el concepte Realisme agencial (*Agential*

L'hàbit ens ha fet creure que les eines inventades pels homes són instruments de coneixement passius a les nostres mans. Al contrari, els recents estudis vinculats als CTS parteixen del principi d'agencialitat entre l'ésser humà i les seves màquines d'observació i intervenció. Els aparells i les tecnologies que hem construït, des del foc a la roda, passant per la impremta i la màquina de vapor fins a les actuals Tecnologies de la Informació i la Comunicació, són fenòmens actius en si mateixos amb potencials propis de transformació, és a dir, amb capacitat (no-humana) de produir realitat. Vist d'aquesta manera, el món és un dinàmic procés "d'intrac-ctivitat", un flux continu on es fa impossible separar, ontològicament parlant, la realitat humana de la realitat no-humana, cultura-naturalesa, discurs-matèria. També es podria formular d'aquesta manera: només si deixem de confondre el significat del món des de la nostra expressió discursiva o la seva representació científica i cultural, podrem pensar en un mètode cognitiu realment objectiu.

Educació i desigualtat de gènere

El dret a l'educació, mirat des d'una perspectiva de gènere, està relacionat no tan sols amb l'accés a l'escola, sinó també amb la qualitat de l'ensenyament i la necessitat d'oferir un context educatiu que promogui realment la igualtat d'oportunitats entre homes i dones⁶. La discriminació de gènere en l'educació es dona també dins del sistema educatiu i afecta molt particularment les dones, però també els homes. És important considerar com es construeixen a l'escola les identitats femenines i masculines, com s'integren (o no) les qüestions de gènere en el currículum escolar i en els denominats "currículums ocults"⁷. Per entendre millor les dinàmiques socials i relacionals entre homes i dones és fonamental observar la realitat amb unes "ulleres de gènere". La perspectiva de gènere suposa entendre i considerar que el gènere ha creuat totes les realitats socials a través de la història, la política, la legislació, l'educació, etc., i ha incidit en la construcció d'identitats femenines i masculines, la qual cosa ha provocat que homes i dones tinguin diferents i desiguals condicions i oportunitats en les diverses àrees de la vida. Si la discursivitat de les ciències i la moral humanista no han aconseguit reduir la bretxa de desigualtat entre gèneres, races i cultures, potser hauríem de parar més atenció a les preguntes epistemològiques i ètiques que planteja una anàlisi feminista del discurs.

Realism) és una proposició que permet analitzar la naturalesa del discurs humà sobre la matèria, i des de quins processos i formes assoleix legitimitat històrica fins convertir-se en pertinent.

6 Vegeu: Fundació Surt, Agència Catalana de Cooperació i Desenvolupament. (Maleta pedagògica. Un equipatge per a la interculturalitat).

7 Contraposat a la noció del currículum formal, el "currículum ocult" fa referència a tot allò que existeix al darrere i en paral·lel al procés pedagògic, que no està contemplat en els plans d'estudi, però que deriva de certes pràctiques institucionals que, tanmateix, poden ser més efectives per a la producció de conductes i actituds.